

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

מלאכת צידה

(ק"ו א') **משנה:** רבי יהודה אומר: הצד צפור למגדל (לארון), וצבי לבית, חייב. וחכמים אומרים: צפור למגדל (אבל) וצבי, לגינה ולחצר ולביברין (קרפף מוקף מחיצות), חייב (ולא רק לבית). רבן שמעון בן גמליאל אומר (בביאור דברי חכמים): לא כל הביברין שוין; זה הכלל: מחוסר צידה (שקשה לתופסו שם), פטור. שאינו מחוסר צידה, חייב.

(ק"ו ב') (מסיק) בצפור דרור עסקינן. ופטור לכולי עלמא (בבית) לפי שאינה מקבלת מרות (ונשמטת מזוית לזוית). **דתנא** דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור, מפני שדרה בבית כבשדה (אבל שאר עופות גם בבית נחשבים כניצודים).

ובביבר (בדעת רבנן) איכא חילוק בין ביבר גדול (בו אינה נחשבת כניצודה), לביבר קטן. היכי דמי ביבר גדול, היכי דמי ביבר קטן?

אמר רב אשי: כל היכא דרהיט בתריה ומטי לה (לחיה) בחד שיחייא (מרוצה שהוא שוחה לאחוז בה⁴), ביבר קטן. ואידך ביבר גדול. אי נמי כל היכא דנפיל טולא (צל דכתלים אהדדי, ביבר קטן²). ואידך ביבר גדול. ואי נמי כל היכא דליכא עוקצי עוקצי (פינות להישמט), ביבר קטן. ואידך ביבר גדול.

אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

תנו רבנן: הצד צבי סומא וישן - חייב. חיגר, וזקן, וחולה - פטור. (ומבאר) הני עבידי לרבוויי, הני לא עבידי לרבוויי (סומא וישן עשויים להישמט כשמרגישים יד אדם. אבל חיגר, זקן וחולה, הם כניצודים ועומדים).

(ומקשה) **והתניא:** חולה חייב!

(ומתרץ) לא קשיא, הא בחולה מחמת אישתא, הא בחולה מחמת אובצנא (ראה להלן).

תנו רבנן: (4) הצד חגבין, גזין (מין חגב טהור), צרעין ויתושין בשבת, חייב. דברי רבי מאיר. (2) וחכמים אומרים: כל שבמינו ניצוד, חייב. וכל שאין במינו ניצוד (כגון צרעין ויתושים, שאין צידתם לצורך), פטור.

שיטות הראשונים

מחוסר צידה פטור, שאינו מחוסר צידה, חייב: הצד ציפור לבית, פטור. ומוקי לה בציפור דרור שאינו ניצוד, לפי שנשמט מזוית לזוית. אבל בעוף אחר, כיון שהכניסו לבית ונעל בפניו, חייב, דניצוד הוא. וכן פסקו **הפוסקים**³.

1. רש"י. והקשה הרשב"א (ביצה כ"ד א', ד"ה נראה), דביבר כזה קטן מבית, וזה פשיטא דצדין! וכתב: וגרסת הספרים שלנו "כל דרהיט ומטי ליה בחד שיהיא", ופירש רבינו חננאל כל שמגיעו בריצה אחת ואינו צריך לפוש בינתיים (וכן גרסת הערוך ופירושו).
2. היה להם שיעור הכתלים שווה, והיו יודעים שיעורם. תוספות (ד"ה היכא, ק"ו ב'). והלח"מ (הל' שבת י"ב) העיר שאין מציאות שייפגשו הצל של שני כתלים שעומדים זה מול זה. אלא הכוונה שאילו היה צל שניהם מכוון לכיוון האמצע, היה הצל שלהם מגיע זה לזה.
3. כתב המשנ"ב (ס"ק ה): ועל כן, צפור דרור שנכנס לבית דרך הפתח או החלון, אע"ג שאינו ניצוד שם, מכל מקום אסור לסגור הפתח והחלון. **ובזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר**, כתב החיי אדם דמותר לנעול אם אין כונתו רק להציל מן הקור, ואינו רוצה כלל בצידת הצפור, **כיון דאין בו צידה דאורייתא, אף על גב דהוי פסיק רישיה בדרבנן**. אבל בשאר חיה ועוף, דשייך בו צידה דאורייתא

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חולה מחמת אישתא, חולה מחמת אובצנא: פירשו רש"י והערור, חולה מחמת אישתא יכול לרוץ. מחמת אובצנא משום עייפות אינו יכול לרוץ. עוד פירש הערור, מחמת אישתא שחולה ממש הוא דלא יכיל למרהט. מחמת אובצנא שנטרח הרבה ונצטנן רהיט⁴. והרמב"ם, הרא"ש, הטור והשו"ע⁵ כתבו: צד חגר או חולה או זקן - פטור. ולא חילקו בין אישתא לאובצנא.

הצד חגבין גזין: לרבי מאיר חייב, וחכמים אומרים כל שאין במינו ניצוד, פטור. הרמב"ם (הל' שבת י, כד) פסק כחכמים, שפטור. ורש"י כתב שחכמים אינם חולקים לגבי חגבים וגזין, שכן הם נחשבים כדבר שיש במינו ניצוד, וחייב לכולי עלמא.

סגירת תיבה שיש בה זבובים: כתב המרדכי, מכאן נראה בקיץ בעת שהזבובים מצויין אסור לסגור תיבתו בשבת, אם לא יניח ריוח גדול שיוכלו לצאת, דאי לאו הכי הם ניצודים ואפילו רבי שמעון מודה דאסור משום פסיק רישיה. וכ"כ האגור בשם התרומה ותוספות. וכתב האגור שנראה לו שאין צריך לדקדק בזה, שאין הזבובים ניצודים בתיבה, שאם בא לפתוח התיבה וליטלם, יברחו. וכן כתב הטור⁶. והשו"ע⁷ פסק שאין לצוד זבובים. והשמיט דינו של ספר התרומה. והרמ"א הביא דבריו, וכתב שיש מקילין.

המשסה כלב בבעל חי, האם חייב משום צידה: כתב הרמב"ם "המשלח כלבים פְּדֵי שְׂיָצוּדוֹ צְבָיִים וְאַרְנָבַיִם וְכִיּוֹצֵא בָהֶן, וּבָרַח הַצְּבִי מִפְּנֵי הַפֶּלֶב, וְהָיָה הוּא רוֹדֵף אַחַר הַצְּבִי, או שְׁעָמַד בְּפָנָיו וְהִבְהִילוּ עַד שֶׁהִגִּיעַ הַפֶּלֶב וְתַפֵּשׂ - הָרִי זֶה תוֹלְדֵת הַצֵּד, וְחַיֵּב. וְכֵן הָעוֹשֶׂה כְּדָרְךָ הַזֶּה בְּעוֹפוֹת." וכן כתב הכלבו. וכן פסק הרמ"א⁸.

- בבית, אסור, אף על גב שאינו מכין כלל דהוי פסיק רישיה. מקורות - ר"ן (לח א ברי"ף, ד"ה חייב). ר"ח (שבת ק"ז א). רי"ד (שבת, פרק יג, ק"ו ב', ד"ה תנן התם). ריא"ז (פסקים, פרק יג, הלכה ב, ס' א). רמב"ם (הל' שבת י, ט-כ).
- המגיד משנה (הל' שבת י, כא) כתב בשם ר"ח שפירוש אובצנא היינו שהיו עיפיים מחמת הכלב או מחמת דבר אחר, אז חייב. והוא כפירוש שני בערוך. ובר"ח שלפנינו כפירוש רש"י.
- או"ח שטז, ב. וביאר הגר"א שסוברים כפירוש שני בערוך, ולפיכך סתמו, דסתם חולה מחמת אישתא (וראה ט"ז ס"ק ב). ערוך (ערך אש, א). רמב"ם (הל' שבת י, כד).
- ובב"י (שטז, ג-ד) האריך, וכתב, אי איכא למידחי דברי בעל התרומה הכי הוא דאיכא למידחינהו שאני דבורים דכוורת היא מקום שהם ניצודין והוי כמכניס אריה לגרזקי שלו (ק"ו ב') אבל זבובים דתיבה וכוורת לא הוו מקום צידתם אפשר דלא חשיבי ניצודים עד שיתפסם ביזו אי נמי דעד כאן לא אסר רבי שמעון לפרוס מחצלת על הכוורת בפסיק רישיה אלא בדבורים שבמינן ניצוד אבל זבובים שאין במינן ניצוד כל שאינו מתכוין שרי ואף על גב דפסיק רישיה הוא. וסיים הב"י, ומכל מקום כיון דנפק מפומיה דבעל התרומה, וכתבו המרדכי, ולא חזינן מאן דאיפליג עליה, מי יקל ראשו שלא לחוש לדבריהם.
- או"ח שטז, ג. וכתב בעולת שבת (ס"ק ה) שהשו"ע השמיטו משום שסובר כתרומת הדשן שפסיק רישיה דברבנן שרי. והמשנ"ב (ס"ק טז) כתב שהב"ח פסק להחמיר כדעה ראשונה, ושכן דעת המג"א. אמנם כתב עוד, דמכיון שהפריח הזבובים שראה בעיניו, תו אין צריך לעיין ולדקדק אולי יש שם עוד איזה זבובים, כיון דזה לא הוי אלא ספק פסיק רישיה במילתא דרבנן, דהוא דבר שאין במינו ניצוד, אין להחמיר כל כך. מקורות - מרדכי (פרק כירה, ס' שיח). האגור (הל' הוצאת שבת, ס' תעא).
- וכתב המגיד משנה: פירש רבנו חננאל אובצנא כגון שהיו עיפיים מחמת כלב או מחמת דבר אחר הרי זה חייב. והן הן דברי הרמב"ם שכתב המשלח כלבים וכו'. עכ"ל. ואינו בפירוש רבינו חננאל שלפנינו.
- או"ח שטז, ב. וביאר המשנ"ב (ס"ק י) שאם לא עשה בעצמו מעשה כלל רק במה ששיסה את הכלב והכלב תפסו הוי רק צידה מדרבנן. ואם עשה בעצמו גם כן מעשה, כגון שברח הצבי מן הכלב, והיה עייף ויגע והיה הוא רודף אחריו והשיגו הכלב ע"י זה, הוי צידה גמורה. ואפילו אם רק עמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפסו, הוי ג"כ תולדה דצידה ומיחייב, שכן דרך הציידים (וראה שעה"צ ס"ק יג). מקורות - רמב"ם (הל' שבת י, כב). כלבו (ס' לא).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

צידת בעלי חיים איטיים בטבעם: רבינו ירוחם כתב שהצד תולעת וחלזונות ועקרבים, אין במינם ניצוד, וחייב אם צדן לצורך. ודעת רי"ד, דבבעלי חיים שאינם יכולים לזוז כי אם מעט ביותר, לא שייכא בהו צידה, שהם ניצודים ועומדים¹⁰.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שטז)

- א. הצד צפור דרור למגדל שהוא ניצוד בו, ושאר צפרים, וצבי, לבית או לביקר שהם ניצודים בו, חבי; ואם אינו ניצוד בו, פטור אבל אסור.
- ב. צד צבי ישן או סומא, חבי; חגר או חולה או זקן, פטור.
הגה: המשסה פלב אחר חיה בשבת, הוי צידה (כלבו); ויש אומרים דאף בחל אסור לצוד בכלבים, משום מושב לצים (תהלים א,א) אור זרוע גמ' ע"ז דף י"ח.
- ג. כל שבמינו ניצוד, חבי עליו; אין במינו ניצוד, פטור אבל אסור. הלכה, זבובים אף על פי שאין במינו ניצוד, אסור לצודן.
הגה: ולכן יש לזהר שלא לסגר תבה קטנה, או לסתם כלים שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שיצודו שם (בה"ת ומרדכי סוף פרק כירה ואגור). ויש מקלין במקום שאם יפתח הכלי לטלם משם, יברחו (טור).
- ד. פורסין מחצלת על גבי הכורת, (מקום שמתכנסים בו הדבורים לעשות דבש), ובלבד שלא יכון לצוד, וגם הוא בענין שאינו מכרך שיהיו ניצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה.

נעילת בית בפני צבי שנכנס מאיליו לתוכו

(ק"ו ב') משנה: צבי שנכנס (מאיליו) לבית, ונעל אחד בפניו, חייב (שזו היא צידתו). נעלו שניים, פטורין. לא יכול אחד לנעול, ונעלו שנים - חייבין (שדרך הוא בכי האי גוונא לנעול בשניים, ולכל אחד נחשב מלאכה, שכן בלעדיו לא היתה נעשית). ורבי שמעון פטור (לטעמו, לעיל צ"ב ב', שדורש מפסוקים לפטור גם כשכל אחד לבד אינו יכול, ונחשב שניים שעשאוה).

אמר ר' ירמיה בר אבא אמר שמואל: הצד ארי בשבת (אפילו תפסו) אינו חייב (שאינה צידה, שכשכועס משחית והולך), עד שיכניסנו לגורזקי (לכלוב) שלו.

משנה: (צבי בבית) ישב האחד על הפתח ולא מילאהו, ישב השני ומילאהו, השני חייב (שבלעדיו לא היה ניצוד).

(המשך משנה): ישב הראשון על הפתח ומילאהו, ובא השני וישב בצידו, אף על פי שעמד הראשון והלך לו, הראשון חייב, והשני פטור (שכשישב השני, כבר היה הצבי שמור¹¹). הא למה זה דומה? לנועל את ביתו לשומרו,

10. מקורות - רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב יב, ח"י). רי"ד (תוספותיו, חגיגה י"א א', ד"ה שכן חומט). דעת גרש"ז אויערבך (הו"ד בשש"כ, ח"א, כז, מג, הערה קמה), דלא אסור מדרבנן אלא בבעלי חיים כאלה שבדרך כלל שייכת בהם צידה, אלא שהוא ישן או חולה. משא"כ בנמלה וכדו' שבנקל אפשר לקחתה, גם אם דרכה להתחבא, מכל מקום אין זה גדר של צידה. ואפילו בבעלי חיים שאינם מצויים בין אנשים כלל, כגון צב, אסור רק משום מוקצה, ולא משום צידה. ראה גם חזון עובדיה (ח"ה עמ' קל).

11. דעת רוב האחרונים שאם בעת שהלך הראשון, היה השני צריך לקום ממקומו, נתבטלה צידת הצבי, וכשחוזר השני למקומו למלא את הפתח, חייב משום צידה. ודעת המג"א שכיון שהוא ניצוד כבר, שרי. וראה משנ"ב (שטז, ס"ק כה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

ונמצא צבי שמור בתוכו¹².

(ק"ז א') אמר ר' אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב: נכנסה לו צפור תחת כנפיו (תחת כנפי כסותו), יושב ומשמרו עד שתחשך.

שיטות הראשונים

שניים שנעלו צבי, ואחד לא יכול לנעול לבד: פסק הרמב"ם (שבת י, כג) כתנא קמא, וכתב, "צְבִי שֶׁנִּכְנַס לְבֵיתוֹ, וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו - חֵיב. נִעְלוּהוּ שְׁנַיִם - פְּטוּרִין. וְאִם אֶין אֶחָד יָכוֹל לְנַעַל, וְנִעְלוּהוּ שְׁנַיִם - חֵיבִין."

נעילת ביתו כשצבי ניצוד בתוכו: כתב הרשב"א, ובירושלמי נראה שהתירו לנעול לכתחילה ביתו ולשמור ביתו וצבי שבתוכו, דכיוון שהוא צריך לשמור ביתו, אע"פ שע"י כך ניצוד הצבי ממילא, מותר. ובלבד שלא יתכוון לשמור את הצבי בלבד¹³. והר"ן תמה עליו מאוד, שפסיק רישיה הוא. וכן חלק עליו הרמב"ן¹⁴. וכתב הר"ן: וזו שאמרו בירושלמי, עניין אחר הוא לומר שאם נתכוון לנעול את ביתו ולא נתכוון לצבי כלל, אע"פ שאח"כ מצא צבי שמור בתוכו מותר, כלומר שאינו מחויב שיפתח את ביתו.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שטז)

- ה. צְבִי שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ הַבַּיִת וְנָעַל אֶחָד בְּפָנָיו, חֵיב; נִעְלוּ שְׁנַיִם, פְּטוּרִים; אֶין אֶחָד יָכוֹל לְנַעַל, וְנִעְלוּ שְׁנַיִם, חֵיבִים. **הגה:** וְאִם הִפְתַּח כְּבֵר מִגִּפְף, מִתֵּר לְנַעֲלָה בְּמַנְעוּל (ר"ן פ' האורג והמגיד פ"ו).
- ו. יָשַׁב אֶחָד עַל הַפֶּתַח וּמָלְאוּ, יָכוֹל הַשְּׁנַיִ לַיִשֵּׁב בְּצִדוֹ; וְאֶפְלוּ אִם עָמַד הָרִאשׁוֹן וְהִלֵּךְ לוֹ, הַשְּׁנַי פְּטוּר וּמִתֵּר; וְהָרִאשׁוֹן, חֵיב.

12. פירוש כאילו יש צבי ניצוד בתוך הבית והבית סגור, ובא זה ונעל עוד בפניו במנעול. שאע"פ שגורם לו עוד שמירה על שמירתו, מותר. ולא אמרינן הרי זה כצדו שאילולא שנעל הוא במנעול שמא היו דלתות נפתחות וצבי נמלט. כך שני זה אחר שישב הראשון, ואי נמי כשהיה שם צבי קשור ובא זה ונעל, שאע"פ שניתר הצבי אין אומרים לזה שיפתח ביתו כדי שיצא הצבי, לפי שבשעה שנעל, בהיתר נעל לשמור מה שבתוכו. ואפילו נתכוין לשמור גם את הצבי, שגם הוא מכלל חפצי ביתו הוא ונועל לשמרו לכתחלה. רשב"א.
13. דהכי גרסינן בפרקין דהכא ר' יוסא בר' בון בשם ר' הונא: היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי, מותר. ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נמלה של דגים עמו, מותר. רבי יוסי בר בון בשם ר' חונא: היה מפקח בגל ונתכוין להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו, מותר. ולפי זה הא דאמרינן ונתכוין לנעול בעדו, לא בעדו בלבד קאמר אלא אם נתכוין לנעול אף בעדו קאמר, ולומר שאילו צריך לנעול בעדו מותר אע"פ שמתכוון שיהא הצבי ניצוד בתוכו. רשב"א.
14. ראה בשלטי גיבורים מש"כ בזה (לח א' בדפי הרי"ף, אות ג). והאריכו האחרונים בביאור דברי הרשב"א.